

УЗ ЧЕТРДЕСЕТОГОДИШЊИЦУ КПЈ

Др **ПАВЛЕ ГРЕГОРИЋ**

Потпретсједник Савезне народне скупштине

РАД ПАРТИЈЕ НА ПРИПРЕМИ ОРУЖАНОГ УСТАНКА У ХРВАТскоЈ

ПОЛИТИЧКЕ ПРИЛИКЕ У ХРВАТскоЈ УОЧИ ДРУГОГ СВЈЕТскоГ РАТА

У посљедњим годинама прије почетка Другог свјетског рата, у читавој Југославији водила се оштра борба између демократских народних снага и реакције. Прогресивне, демократске снаге окупљале су се око Комунистичке партије и разних полулегалних организација, које су у то вријеме ницале на читавом територију наше земље под њеним утицајем. Реакционарне снаге претстављали су краљевски двор, добар дио генералштаба краљевске војске и сви београдски режими, које су наизмјенично подупирале разне грађанске партије.

У Хрватској је Комунистичка партија окупљала напредне, антифашистичке снаге, настојећи организирати јединствени народни антифашистички фронт са циљем одбране земље од фашизма с једне, и против реакционарног апарата власти у Хрватској и политичког водства ХСС, које је у посљедњим предратним годинама све више скретало удесно, с друге стране.

Борбу за освајање хрватског грађанства и сељаштва које је било везано уз ХСС и његово водство отежавао је католички клер, предвођен загребачким Каптолом, који је као вјерни сљедбеник Ватикана водио огорчену борбу против Комунистичке партије и свесрдно подупирао профашистичку политику реакционарног дијела водства ХСС.¹⁾

Иако је у то вријеме доста нагло расло антифашистичко расположење народних маса свуда у Југославији, па и у Хрватској, велики дио хрватског сељаштва и грађанства још је увијек стајао под јаким утјецајем водства ХСС (свакако више због демократских традиција ХСС-а из ранијег доба дјеловања ове партије него ради политике коју је у то вријеме водио Мачек). Ово антифашистичко расположење које је све више јачало под утицајем политичке акције Комунистичке

¹ Своју клерофашистичку политику загребачки је Каптол проводио директно преко цркве, дјелујући на вјернике, и преко разних клерофашистичких организација као што су били „крижари“, „католичка акција“ и разне студентске клерикалне организације и др.

партије и опћег тешког стања у Југославији, подржавала су често локална, нижа, антифашистички расположена руководства ХСС-а у селима, мјестима и градовима. Оно је расло и међу српским становништвом у Хрватској, а нарочито код оног дијела гдје је био јачи утјецај СДС (самостално-демократске странке), јер су тамо наше партијске организације успјеле преко „Сељачког кола“ развити јаку антифашистичку пропаганду.

Формирање владе Цветковић — Мачек, а поготово приступање Југославије фашистичком Тројном пакту, све је више удаљавало хрватске масе од водства ХСС, али је Мачек ипак још увијек имао доста јак утјецај на добар дио хрватског становништва и међу грађанством и међу сељаштвом.

Искоришћавајући реакционарну политику београдских велико-српских режима, а у првом реду политику националног угњетавања, у Хрватској се посљедњих година прије рата почео ширити утјецај франковаца, који су, потпомогнути извана (нарочито од Мусолинијеве Италије), развили јаку, сепаратистичко-шовинистичку и фашистичку пропаганду у првом реду у градовима и већим мјестима у Хрватској, али исто тако и по селима. Нарочито упорно су франковци проводили своју агитацију на Загребачком свеучилишту.

У оваквој политичкој ситуацији рад Комунистичке партије у масама био је од пресудне важности, имајући у виду претстојећу опасност од фашизма.

У циљу окупљања широких народних маса у антифашистички фронт КПХ је у предратним годинама развила свестрану и живу акцију. Јединствен народни антифашистички фронт требало је да обухвати све демократске напредне снаге у земљи укључивши и тадашњи блок удружене опозиције. Међутим, политичка водства грађанских странака које су улазиле у блок удружене опозиције, готово сва без изузетка одбијала су било какву сарадњу са радничким покретом.

Зато је Комунистичка партија свуда у Југославији, па и у Хрватској, у својој акцији око формирања јединственог народног антифашистичког фронта пошла у првом реду одоздо. Требало је свакако придобити за народни фронт што више хрватског сељаштва и грађанства (који су још стајали под утјецајем водства ХСС). КПХ је ради тога посветила нарочиту пажњу усменој и писменој пропаганди, у првом реду у хрватским селима.²⁾ Партијске организације и поједини комунисти повезали су се зато са тим, локалним руководиоцима ХСС-а од којих су многи све више негодовали против политике водства ХСС и Мачека који су све отвореније скретали на линију фашизма.

Исто је тако Комунистичка партија радила и међу српским становништвом. У српским селима она је успјешно дјеловала преко

² У циљу што јачег утјецаја на хрватско сељаштво КПХ је организовала издавање једног фронтовског листа за сељаке („Сељачка мисао“). „Сељачка мисао“ је одиграла у предратним годинама знатну улогу у окупљању хрватског сељаштва у антифашистички фронт.

„Селачког кола“, у којем је врло јака партијска фракција била руковођена директно од ЦК КПХ.

У циљу развијања што живље усмене и писмене пропаганде, иницијативом Комунистичке партије у посљедњим годинама прије почетка рата излазио је у Загребу читав низ листова као, на примјер, „Преглед“, „Одјек“, „Израз“, „Наше новине“ и други. Сви ти листови заступали су напредне идеје и били су оријентисани отворено антифашистички, па су одиграли крупну улогу у ширењу антифашистичког расположења у Хрватској. Ти су листови били стално плијењени од цензуре и забрањивани од полицијских власти.

Да би се осигурало стално, несметано (уколико је то било могућно) излажење једног фронтског листа, који не би био подвргнут сталном ометању цензуре и забранама полиције, ЦК КПХ покренуо је почетком 1940 год. илегалан лист широкофронтског и антифашистичког значаја „Политички вјесник“ (касније „Вјесник радног народа“).³

У истом циљу КПХ је оформила већи број легалних и полулегалних организација, студентских удружења, културно-просвјетних и школских група, у којима су се окупљали напредни антифашистички елементи.

Како је Комунистичка партија била илегална и жестоко прогањана од владајућих режима, показала се потреба формирања једне легалне радничке партије са циљем да се око ње окупљају напредни демократски елементи у цијелој земљи. Зато је још 1935 год. формиран у Загребу Иницијативни одбор „Странке радног народа“ и одмах послје тога у краћим или дужим временским периодима (појавио се у Хрватској велики број локалних иницијативних одбора у градовима, мјестима и у већим селима). Ти су се одбори повезивали са исто таквим одборима у другим крајевима Југославије.

У годинама непосредно прије рата одржавало се стотине разних састанака активиста, чланова локалних иницијативних одбора, одржан је велик број конференција по читавој Хрватској. Свуда се ширила легална и полулегална штампа, разни листови, брошуре и леци којима су се позивале масе радног народа у Хрватској да формирају широк антифашистички народни фронт.

Тим акцијама придружили су се и масовни штрајкови у којима је само у години 1939 и 1940 судјеловало у Хрватској око 100.000 радника и намјештеника.

Такве политичке прилике владале су у Хрватској непосредно прије напада њемачке и талијанске војске на Југославију

³ „Вјесник радног народа“, који је излазио илегално и био штампан у техници ЦК КПХ у Загребу и прештампаван у већем броју партијских техника у унутрашњости, брзо се распространио, био је много тражен и постао убрзо врло популаран и у граду и на селу. Тај је лист одиграо огромну улогу у популаризацији антифашистичког покрета, откривао је назадњачку улогу Мачека и водства ХСС, као и клерофашистичку улогу загребачког Каптола, па је тако много помогао брзом јачању и ширењу антифашистичког расположења у Хрватској.

ПРВЕ ОРГАНИЗАЦИОНЕ МЈЕРЕ ПОСЛИЈЕ ОКУПАЦИЈЕ
ЈУГОСЛАВИЈЕ

Упадањем њемачке и италијанске војске у нашу земљу, потпуним расулом југослаvensке краљевске војске, пред нашу Партију се поставио задатак организирања ослободилачке борбе народа Југославије против фашистичких окупатора и њихових домаћих слугу.

КПЈ је још у вријеме када се појавила први пута фашистичка опасност у Европи стала на становиште одбране земље од фашизма, па је с тим у вези још 1938 године издала директиву члановима КП и СКОЈ-а да уче руковати оружјем и да се упознају са војном вјештином. Исто је тако ЦК КПЈ донио директиву за рад на освајању позиција Комунистичке партије у Југословенској војсци. Тако је у Хрватској наша Партија већ прије почетка рата имала везе са неким војним гарнизонима по градовима у првом реду у Загребу.

Неколико дана прије уласка њемачких трупа у Загреб, ЦК КПЈ (који се тада налазио у Загребу) на заједничкој сједници са ЦК КПХ донио је одлуку, да се у Штаб IV армије упути делегација са захтјевом да се радницима Загреба изда оружје за борбу против усташа и за отпор против Њемаца, који су се у то вријеме приближавали граду. Иако је успјела доћи у контакт са командантом IV армије, делегација није добила тражено оружје.

11 априла 1941 одржан је састанак ЦК КПЈ и ЦК КПХ под руководством друга Тита. На том састанку било је закључено да Партија треба пријећи на припрему оружаног устанка сакупљањем оружја, муниције, санитетског и другог материјала. На том састанку донесен је закључак да комунисти и симпатизери наше Партије, а у првом реду скојевци, формирају групе које се морају вјежбати у руковању оружјем. Исто је тако ријешено да се у те групе по могућности привуку војна лица, а прије свега официри за које се зна да су незадовољни издајом војног руководства или су од раније познати антифашисти. Друг Тито је на том састанку изричито нагласио да треба појачати партијске комитете, како би се они што више осамосталили у случају да дође до такве ситуације у којој би на дуље вријеме биле прекинуте везе са ЦК.

Већ сљедећег дана, 12 априла, одржан је проширени састанак ЦК КПХ којим је опет руководио друг Тито. На том састанку друг Тито је дао кратко објашњење постојеће ситуације, упознао чланове ЦК КПХ са закључцима донесеним дан раније и предложио да ЦК КПХ изда народима Хрватске проглас у вези са окупацијом земље од стране фашистичке војске.

Тих дана формиран је при ЦК КПХ Војни комитет са задатком да организира све припреме за оружани устанак на територију Хрватске.

У то вријеме партијска организација у Хрватској је била релативно малобројна (нешто мање од 4.000 чланова Партије обухваћених у неких 900 основних организација). В. Бакарић у свом извјештају

на II Конгресу КПХ наводи да је КП у Хрватској у то вријеме обухватала разним организационим формама, као што је СКОЈ, у групама унутар Странке радног народа и УРСС-а,⁴⁾ у разним читалачким групама, у Народној помоћи и сличним организацијама велик број радних људи.⁵⁾ У УРСС-у је 1940 године било организовано око 50.000 радника у Хрватској.

То су биле углавном снаге на које се одмах послѣје окупације земље непосредно ослањала Комунистичка партија Хрватске у припремама оружаног устанка.

Партија у Хрватској била је добро организирана. Окружни и котарски комитети у већем дијелу Хрватске били су у то вријеме прилично добро повезани, што је омогућивало релативно добру и брзу везу са ЦК КПХ који се тада налазио у Загребу.

Већ неколико дана послѣје састанка од 12 априла ЦК КПЈ издао је у Загребу проглас народима Југославије, у коме је објаснио ситуацију у којој се тада налазила наша земља и позвао народе Југославије на организовање отпора.

Кратко вријеме иза тога издао је и ЦК КПХ проглас хрватском и српском народу у Хрватској позивајући њих и остале народе у Хрватској да се збију у заједничкој борби против окупатора и њихових слугу.

Сви партијски комитети у Хрватској били су упознати са рјешењем ЦК КПЈ и ЦК КПХ донесеним 11 и 12 априла у Загребу. Већ током априла и маја почеле су се формирати прве ударне групе у Загребу, Сиску, Сплиту, Карловцу, Броду и другим градовима у Хрватској. Већ у то вријеме отпочињу и диверзантске акције и саботаже у разним крајевима Хрватске. У мјесецу мају ЦК КПХ донио је одлуку да се неки чланови ЦК упуте у разне крајеве Хрватске са задатком да заједно са партијским комитетима на терену изврше све потребне припреме за устанак. Тако се већ концем маја и почетком јуна 1941 упутио становит број чланова ЦК у Лику, Банију, Кордун, Славонију и Бјеловарски округ. Остали крајеви Хрватске као Хрватско Загорје, Жумберак, Покупље и непосредна околица Загреб били су у погледу припремања устанка везани уз сам ЦК КПХ и Војни комитет при ЦК који су се у то вријеме налазили у Загребу.

⁴ Комунистичка партија у Хрватској и УРСС водили су још прије рата сталну борбу са Хрватским радничким савезом (ХРС) који је формирало водство ХСС са циљем цијепања радничког покрета у Хрватској. У крилу ове организације, потпомогнуте од Мачека, развила се Сељачка заштита (Мачекова гарда), отворена франковачко-фашистичка творевина из које су се одмах по доласку Павелића у Загреб регрутирале познате усташе-кољачи. —

⁵ Загребачка партијска организација била је много ослабљена хапшењем комуниста и антифашиста у ноћи од 31 марта на 1 април. Међу ухапшенима налазио се већи број истакнутих партијских и синдикалних функционера.

СИТУАЦИЈА У ХРВАТскоЈ ПОСЛИЈЕ ОКУПАЦИЈЕ

Формирање НДХ и владе Павелића убрзо последије окупације Југославије, створило је код једног дијела хрватског грађанства и сељаштва илузију да ће хрватски народ у НДХ коначно добити своје национално задовољење. Али кратко вријеме иза тога, а поготову када су почела звјерска прогањања Срба, када је отпочела масовна мобилизација младих људи за рад у Њемачкој, када су се почеле извозити у Њемачку велике количине хране и када је било јасно да је Павелићева влада „уступила“ Мусолинијевој Италији добар дио Хрватског Приморја и већи дио Далмације, брзо су се отријезнили многи од оних који су у првим данима окупације везали уз сателитску творевину НДХ неке илузије о слободној хрватској држави.

Позив Мачека на лојалну сарадњу са Павелићем унио је још већу забуну у хрватске масе. Као резултат свега тога код већег дијела хрватског становништва, а у првом реду код присташа ХСС, појавио се став ишчекивања и колебања.

То су били углавном разлози ради којих се у почетку Хрвати нису масовно одазвали позиву Комунистичке партије на отпор против окупатора. Пред КПХ се зато поставио задатак да отргне хрватске масе од утјецаја Мачека и осталог реакционарног водства ХСС, да увјери хрватско грађанство и сељаштво да је борба против окупатора и његових помагача једини услов за ослобођење и хрватског народа као и свих народа Југославије.

Али ни Срби у Хрватској нису сви испочетка једнако реагирани на позив Комунистичке партије на отпор. То је поготово било у оним крајевима у којима одмах у почетку рата није дошло до масовног прогањања и убијања српског становништва.

Иако су одмах од почетка усташке власти почеле са хапшењима, прогонима и убијањима комуниста, њихов поступак према комунистима није био свуда једнак. Било је котарских области у Хрватској у којима комунисти нису били хапшени. Негдје су их хапсили и након кратког времена пуштали на слободу. Један од разлога таквих различитих поступака према комунистима била је свакако слабост усташког режима ради релативно малог броја организованих усташа у унутрашњости. Зато се Павелићев режим у многим крајевима морао ослањати на присташе ХСС. Док се мали дио присташа ХСС прихватио одговорних функција (логорници, таборници) и врло се брзо стопио са усташким кољачима, један дио ХСС-оваца који се примио таквих дужности често је штитио српско становништво од усташких прогона. У таквим случајевима и однос према комунистима био је блажи. Али то је трајало врло кратко вријеме.

Унутарња слабост и непопуларност НДХ у хрватском народу показала се и код формирања домобранских јединица, које су заправо требале претстављати регуларну војску НДХ. Форсирана мобилизација младих Хрвата у домобранство успиједила је одмах последије устанка у Босни, Лици и Кордуну. Показало се врло брзо да се хрватске масе не желе борити за Павелића. Хрвати који су били позвани

ALI TEK 1943 GOD.

у војску масовно су избјегавали мобилизацију, а уколико су се и одазвали велики дио је бјежао из касарни чим је дознао да га упућују на фронт. И овдје је наша Партија живо радила на објашњавању домобранима, лецима и другим писаним материјалом као и усменом пропагандом, да борба за НДХ значи борбу за окупатора и издају домовине, те их је позивала да се предају партизанима. Павелић је покушао појачати домобранство упућивањем у јединице становитог броја усташа на официрска и подофицирска мјеста, али је и та мјера само дјелимично успјела. Домобрани су све мање били заштитници НДХ, а постајали су све више снабдјевачи оружјем и муницијом партизанских јединица против којих су се требали борити.

За политичке прилике које су владале у Хрватској последије формирања НДХ карактеристична је појава четника, која се, углавном, поклапа временски са доласком усташких банди у српске крајеве и са масовним прогањањем српског становништва. Четнички је покрет у Хрватској имао своју традицију од прије рата. Он је свакако био везан више уз оне крајеве у којима је међу Србима превладавао утјецај Радикалне партије односно ЈРЗ. Одатле је и разумљиво да су се четници појавили углавном у сјеверној Далмацији и Лици, док напријер у Славонији није уопће дошло до неких озбиљнијих појава четника.

У крајевима које је окупирали талијанска војска, команда окупационих трупа почела је међу Србима водити смишљену политику објашњавајући да ће талијанска војска штитити Србе од усташких злочинаца, и да зато Срби не треба да се боре заједно са комунистима против талијанске војске, већ да јој свуда излазе усусрет. Овакову политику талијанске војне команде у Хрватској помагали су издашно четници у Лици и Далмацији. Тако је дошло до познатог „Отрићког споразума“ између четника и талијанске војске, по којем је становништво Лике и сјеверне Далмације требало да слободно пропушта талијанске трупе у тим крајевима.

На овакову политику талијанске војне команде одговорила је КПХ одлучном пропагандом међу српским становништвом у Лици и Далмацији. Партија је објашњавала српском становништву да је, успркос свих прогона и страховитог злостављања српског становништва од стране усташа, главни непријатељ Срба, као и свих народа Југославије, фашистички окупатор и да се борба против усташа може водити једино заједничком борбом свих народа Југославије, а у Хрватској у првом реду заједничком борбом Срба и Хрвата, против фашистичког окупатора и његових домаћих плаћеника. Зато су партизани у Лици водили енергично борбу против италијанске окупаторске војске и усташа, а касније и против четника.

ПОЧЕТАК ОРУЖАНОГ УСТАНКА

Према директивама ЦК КПХ партијске су организације још у априлу почеле са прикупљањем оружја и осталог ратног материјала. Већ у априлу и мају формирале су се мање ударне групе за вр-

шење разних диверзија и саботажа. Тим акцијама и припремама за формирање првих ударних група руководили су у неким крајевима Хрватске посебни војни комитети, односно, војне комисије при партијским комитетима, док су у неким другим крајевима (напримјер у Лици и Славонији) свим тим акцијама руководили сами партијски комитети.

Код формирања првих ударних група играла је највећу улогу наша омладина, у првом реду чланови СКОЈ-а и млади симпатизери. Зато су прве групе оружаних бораца биле углавном формиране у градовима, гдје је радничка класа најбоље организирана и гдје је утјецај Партије био најјачи. Такве су се ударне групе појавиле у Загребу, Сплиту, Карловцу, Сиску и у неким другим градовима Хрватске.

У исто вријеме док се припремао оружани устанак, стално су се одржавале окружне и котарске партијске конференције, јачали су комитети, а партијске организације бројчано су све више расле. Прилив у Партију био је знатан, поготову омладине. Партијски рад није ни за час застао. Комунисти су стигли свуда да воде акције: у торницама, радионицама и школама, на жељезници, у граду и на селу. Свуда се објашњавала потреба оружане борбе против окупатора и њихових домаћих слугу.

Сви партиски комитети добили су задатак да што прије организују власти технике (уколико их већ нису имали) ради умножавања материјала који је долазио из центра. На тај начин било је омогућено да сваки проглас ЦК КПЈ и сваки проглас ЦК КПХ као и сав остали штампани материјал преко партијских веза, које су готово без прекида функционирале читаво вријеме НОБ са свим крајевима, стигне у сједиште покрајинских, окружних и котарских комитета, гдје су били даље прештамповани и растурани.

Када је 22 јуна Хитлерова Њемачка напала Совјетски Савез, ЦК КПХ издао је проглас у коме је позвао народе Хрватске на устанак. 4 јула ЦК КПЈ позвао је прогласом све народе Југославије на оружани устанак. Оба прогласа била су умножена у врло великом броју примјерака у читавој Хрватској. Међутим, масован народни устанак, који је требало да се распламса послје тих позива, у Хрватској није услиједио, како је већ речено, ради колебања доброг дјела хрватског грађанства и сељаштва. До устанка је дошло само у оним крајевима у Хрватској у којима компактно живи српско становништво а и то само ондје гдје су најприје почели масовни прогони Срба и гдје су злостављања била најсуровија. Тако је дошло до устанка у Лапцу и околици у Лици, у Буковици у сјеверној Далмацији, у многим мјестима Кордуна и Баније.

Ослободилачки покрет у Хрватској развијао се у првој години рата полагано, обухватајући све више и све шире масе становништва, у првом реду српског. Много касније, тек у 1942 години, су ослободилачком покрету масовно приступили и Хрвати. У свом реферату на II Конгресу КПХ друг В. Бакарић дао је оцјену прве године ослободилачке борбе у Хрватској. Говорећи о томе он је рекао: „Први су организатори устанка на позив Партије њени кадрови, а нарочито

они из градова. Они кроз цијело вријеме остају заиста најдрагоцјенији кадрови до краја... Ови партијски кадрови су на својим леђима изнијели све тешкоће у развоју устанка.

Сву тежину устанка у ширину изнијели су прве године на својим леђима Срби у Хрватској. Код њих се устанак најбрже распламсава и под утјецајем Партије они су дали дивне примјере борбености, самопожртвовања, а и диван допринос стварања братства међу нашим народима.“

Спор темпо развитка устанка у Хрватској у чисто хрватским крајевима јасно је показао да је утјецај Мачека и политичког водства ХСС на грађанске и сељачке масе био у то вријеме још доста јак успркос разочарањима које је доживјело становништво Хрватске већ у првим мјесецима опстанка НДХ. Још увијек се колебало и чекало.

КПЈ није у години 1941 успјела одвојити хрватске масе од Мачека и његовог става ишчекивања. Зато је још енергичније настављен рад Комунистичке партије за одвајање хрватских маса од Мачека и осталог водства ХСС. Почео је још живљи рад одоздо који се углавном сводио на агитацију и пропаганду међу појединим члановима ХСС, а нарочито међу члановима нижих, локалних руководстава ХСС у селима и мањим мјестима. Разговори су се водили и са читавим низом истакнутих политичких радника ХСС-а који се нису слагали са политиком свог водства и Мачека. ЦК КПХ позвао је једним летком пристаће ХСС у борбу против окупатора и усташа.

Резултати оваковог рада брзо су се показали: хрватска села почела су примати партизанске јединице на конак, доносили им храну и други материјал, снабдјевати оружјем и муницијом. Симпатије за оружану борбу против окупатора и усташа расле су све више, а временом све бројнија била су приступања присташа ХСС партизанским јединицама.

Тако је оружани устанак у Хрватској већ у другој години рата постао масовна појава. Он се у години 1942 проширио на цијелу Хрватску.

КРАТАК ПРЕГЛЕД РАЗВИТКА НОБ У ПОЈЕДИНИМ ПОКРАЈИНАМА ХРВАТСКЕ

Лика. Брз развитак Народноослободилачке борбе у Лици био је условљен добром и бројном партијском организацијом, добром везом међу партијским комитетима и прилично јаком организацијом СКОЈ-а. Још прије рата Лика је имала свој окружни комитет и готово у свим котарима котарске комитете.

Партија је још од прије рата имала доста јак утјецај на нека локална, нижа руководства ХСС-а, што је у даљем развоју НОБ било од прилично великог значаја за мобилизацију хрватских народних маса у партизанске јединице.

Одмах по доласку Павлића на власт појавили су се по селима и мјестима тзв. логори у којима су се утабориле усташе и одакле су спремале нападаје на српска села.

Већ у јулу 1941 под утјецајем Партије становништво појединих српских села диже се против усташких злостављања, ликвидира усташке логоре и наоружава се. Тако је дошло и до устанка у Лапцу одакле се под руководством Партије оружана борба даље ширила.

Правилан став Партије омогућио је брзу ликвидацију „Отрићког споразума“. Формирањем првог партизанског личког одреда „Велебит“ који напада талијанске трупе, онемогућена је талијанско-четничка политика која се сводила на то да не треба нападати Талијане него само усташе.

Велик значај за јачање братства и јединства српског и хрватског народа имао је долазак у јесен 1941 у Лику наоружане партизанске јединице из Далмације која се састојала од око 100 бораца Хрвата. *L. Srba*

Правилном политиком партијског руководства последице устанка у Лапцу шири се ослобођени териториј који већ у 1941 години обухвата добар дио Лике, котар Војнић и Слуњ на Кордуну и Дрежницу у Горском Котару.

Долазак ЦК КПХ на ослобођени териториј, а исто тако боравак Главног штаба Хрватске на ослобођеном територију, много је допринио даљњем развоју ослободилачке борбе у тим крајевима.

Банија и Кордун. Сисак као индустријски град имао је још прије рата добру партијску и омладинску организацију. У читавом округу, који је обухватао котаре Сисак, Петрињу, Суњу и Костајницу, постојали су котарски комитети са прилично добром мрежом партијских организација од којих су неке биле и на селу.

Окружни комитет одмах последице слома југославенске краљевске војске приступа организацији сакупљања ратног материјала и већ кроз неколико дана је у посједу преко 30 пушака, 2 митраљеза и прилично велике количине муниције.

Техника Окружног комитета израдила је у првим мјесецима неколико десетина хиљада летака, међу њима и летке на њемачком језику за њемачке војнике.

На дан напада Хитлерове Њемачке на Совјетски Савез, Окружни комитет сазива састанак на кому рјешава да се мобилизирају сви чланови Партије ОК Сисак и већ сљедећег дана 23 јуна тај први одред од неких (30) наоружаних бораца-радника из сисачких творница и подuzeћа и младих интелектуалаца врши прву диверзију на железничкој прузи Загреб — Сисак. Разним акцијама на усташка упоришта и усташке страже овај први одред брзо расте; у септембру он је знатно ојачан и креће у шуму Шамарицу гдје се састаје са Банијским партизанским одредом који је био већ раније формиран. Истог мјесеца ова два одреда спајају се у Први банијски партизански одред, који је већ тада извршио читав низ већих и мањих акција.

На Кордуну, чији је ОК обухватао котаре Глина, Вргин Мост, Војнић, Слуњ и Карловац, град доста јаке индустрије, развила се снажна партијска организација која је већ у почетку рата имала око 600 чланова и знатан број чланова СКОЈ-а.

HOVE SUTO ARCIJE

NIJE TAČNO

Већ у априлу 1941 организиран је Војно-оперативни комитет, војно-оперативно руководство, са задатком припреме оружаног устанка на сектору Кордун, Горски Котар и котар Глина на Банији. Одмах после слома старе Југославије, Партија свуда организира прикупљање оружја и муниције, формирање ударних група, одржавање војних курсева. Комунисти у исто вријеме воде широку пропаганду међу талијанским војницима у њиховим гарнизонима у Вргин-Мосту и Топуском. Одмах после успостављања своје власти, усташе почињу са масовним прогонима и убијањем српског становништва, које се склања у збјегове. На појединим мјестима сељаци се дижу против усташких упоришта бранећи голи живот. Партија одмах у почетку подузима кораке за мобилизацију снага настојећи да наоружа групе сељака који су спремни да се боре против усташа.

Тако је одмах у првим мјесецима рата дошло до формирања неколико група српских сељака који су, предвођени комунистима, нападали поједине усташке страже, мање жандармеријске станице и тако долазили до оружја.

19 VII одржана је окружна конференција у шуми Абес у присуству секретара ЦК КПХ Раде Кончара. На тој конференцији донесена је одлука да се одмах почне са оружаном акцијама.

Већ 27 јула прва партизанска јединица на Кордуну врши напад на пошту у Тушиловићу. Она је наоружана пушкама донетим из Карловца. После успјешних акција које омогућују нагли пораст ове оружане групе, она се повлачи на Дебелу Косу гдје се организира партизански одред. Некако у то вријеме на Кордун долазе бивши доброволци Шпањолског рата које је тамо упутио ЦК КПХ са задатком да организирају оружани устанак. Врло брзо развија се читав низ нових ударних јединица углавном од српског становништва које се склања у шуме од усташких прогона. Напад на село Бовић омогућује истеривање усташа не само из тог села него и из околице, тако да је кроз кратко вријеме тај крај био слободан. Исто је тако дошло до чишћења терена од усташа у селу Кирин.

Усташке власти јаким снагама нападају ослобођени крај око села Бовића одакле су се устаничке снаге морале повући. Ради тога долази до привремене деморализације, чак и међу члановима појединих котарских комитета, па и до напуштања оружаних јединица.

Ипак, под утјецајем Комунистичке партије устанак се и даље ширио, углавном по српским селима. Већ у јесен 1941 налази се на територију Кордуна некад мањи некад већи број наоружаних група (на Дебелој Коси, затим једна у Кестеновцу, у Петровој Гори, Широкој Ријечи, Перни и другим дијеловима Кордуна).

У јесен формира се команда кордунашког одреда, а кратко вријеме иза тога, по наређењу Врховног штаба, формиран је на територију Кордуна у селу Вучковић Главни штаб Хрватске.

Народноослободилачки покрет у то вријеме повезује се са оним у Лици и Горском Котару. Ослобођени териториј све се више шири и повезује са ослобођеним територијем у Лици. Тако још у 1941 на-

стаје први ослобођени териториј у Хрватској који остаје стално слободан до краја рата.

Хрватско Приморје и Горски Котар. У Хрватском Приморју, већ у првим мјесецима рата, партијска организација је прешла на припремање устанка. Послије напада Њемачке на Совјетски Савез, Партија се оријентирала на пропаганду у циљу организирања оружаног устанка, али у партијском руководству Хрватског Приморја није било јединственог става у погледу организације борбених јединица. Зато се и ослободилачки покрет развијао доста спорим темпом у том крају.

Широке масе становништва биле су под доста јаким утјецајем наше Партије, па су услови за развитак ослободилачке борбе били знатно повољнији овдје него у којем другом чисто хрватском крају (осим Далмације).

Формирање борбених група одвијало се у Хрватском Приморју на посебан начин. Тамо су се почели формирати логори. Логори су били поједина заштићена мјеста недалеко Сушака или којег мањег града или мјеста у Хрватском Приморју, куда су се у првом реду повлачили компромитирани чланови Партије. Касније су тамо долазили и остали чланови Партије и СКОЈ-а. Тако је у јулу 1941 дошло до формирања логора на Тухобићу (близу Сушака) који је организирана партијска организација Сушака. Некако у исто вријеме организиран је и логор на Вишевици, који су организирали комунисти из Брибира. Ситуација је утолико била отежана што су се ти логори морали сами издржавати, дакле, доносити храну, јер су били на запуштеним мјестима без становништва. Из тих упоришта оружани комунисти почели су вршити своје прве акције, разне диверзије и саботаже, а када су групе ојачале, почели су са нападима на усташке страже и упоришта.

У новембру је формиран и трећи логор, на Билу, изнад села Леденице. Тако су већ крајем 1941 постојала три партизанска логора са 150 бораца, организираних у двије чете и један самосталан вод.

У јесен 1941 приморски партизани повезали су се са партизанским снагама у Горском Котару. Доласком добровољаца из Шпаније, који су упућени за војне руководиоце оружаних група у Горском Котару, почеле су у тим крајевима нагло расти партизанске јединице. Оне су крајем 1941 и почетком 1942 развиле своје акције нападањем и ликвидирањем појединих усташких гнијезда, рушењем жељезничке пруге и др.

Повезивање приморских партизанских јединица са онима у Горском Котару, а преко њих са ослободилачким покретом у Лици, устанак се нагло ширио, да би се нарочито развио 1943 године када је дошло до слома Мусолинијевог режима у Италији.

Далмација. У Далмацији, у којој је утјецај Комунистичке партије на широке масе радног народа био без сумње најјачи од свих покрајина Хрватске, ПК већ у априлу 1941 доноси одлуку да сви комунисти иду у војску ради одбране земље од окупатора. Послије расула југославенске краљевске војске ПК организира сакупљање оружја и муниције и кратко вријеме последије окупације земље партијске организације располажу са 2.000 пушака, преко 100 пушкомитраљеза,

BRAVO
великом количином ручних бомби, метака, револвера и једном радиостаницом. Партијска организација је у то вријеме имала преко 1.300 чланова, распоређених у око 200 партијских организација широм читаве Далмације и отока.

Комунистичка партија у Далмацији претстављала је према тому огромну снагу. Али, ту снагу, као и расположење народних маса, партијско руководство није у пуној мјери искористило за дизање народног устанка у првим мјесецима рата.

Партија у Далмацији формира код комитета војне комисије са задатком припремања устанка. Већ у мају појављују се три ударне групе са преко 50 добро наоружаних бораца, а у Сплиту одред од 60 бораца. 18 маја почињу прве акције. У јуну се акције настављају, режу се телеграфске жице и стубови, руши се жељезничка пруга и др. У љето су формиране у Макарској три ударне групе са око 40 наоружаних чланова КП. У то вријеме нагло се повећава број наоружаних група широм цијеле Далмације и далматинских отока.

У јулу 1941 ЦК КПХ поставља пред ПК задатак бржег и енергичнијег дизања устанка и повезивања Партије са масама. Партија у Далмацији реагира на овај позив ЦК формирањем бројних нових ударних група и већих партизанских јединица, али до већих масовних акција не долази.

27 јула избија у Буковици у сјеверној Далмацији устанак Срба против усташких власти. Устанак је брзо обухватио српска села, али партијско руководство није успјело да руководи тим устанком, да омогући његово ширење, па је интригама четничког вође Ђуића устанак завршио неуспјехом.

Секретар ЦК КПХ Раде Кончар даје овакову карактеристику стања у Далмацији у октобру 1941: „Положај партизанских организација у читавој Далмацији је прилично слаб, а нарочито у покрајини. ПК не обилази и не контролира рад као што ни не даје подршке партизанским организацијама у покрајинама.“

AVELIJA
CRPESKA
Августа 1941, по упутама ЦК КПХ, у Далмацији се прешло у врло кратко вријеме (свега неколико дана) на организирање неколико партизанских одреда са задатком да буду упућени према сјеверу. Иако се успјело врло брзо организирати те одреде, што је свакако значило огроман утједај Комунистичке партије међу становништвом (један од тих одреда, Rogozничко-примоштенски, био је формиран готово од самих сељака), они су сви без изузетка тешко страдали и били распршени зато што су пролазили неприпремљеним тереном и што су били формирану на брзу руку, без доброг војног и политичког руководства.

У јесен ЦК КПХ доноси одлуку да се партијско руководство у Далмацији чврсто повеже са партијским јединицама на терену, да их стално обилази и контролира њихов рад на дизању устанка. Само неколико мјесеци послије тога ослободилачки покрет нагло се распламсао и већ у 1942 захватио читаву Далмацију. У трећој години рата Далмација је са својих преко 60.000 наоружаних бораца постала покрајина која је по броју бораца у читавој Југославији дошла на прво мјесто.

И КОЈЕ ВРЕМЕ ?

Славонија. У Славонији, гдје има доста српског становништва које је у појединим котарима (Пакрац, Грубишно Поље) у компактном саставу, није дошло до брзог масовног устанка као што је то било у Лици, Кордуну или Банији. Један од узрока била је свакако чињеница да усташе у тој покрајини у прво вријеме нису почеле са масовним прогањањима српског становништва. Свакако је разлог и то што партијска организација није довољно енергично користила негодовање српских села против пљачки које су врло рано почеле, а које су тек после прешле у отворене масовне прогоне и убијање српског становништва. Један од недостатака у организацији оружаног устанка у Славонији било је свакако неповезивање у првим мјесецима рата са организацијом у Слав. Броду која је била једна од најбољих у Славонији (имала је добру партијску мрежу у котару и већ првих дана рата сакупила стотине пушака, веће количине муниције, војничких униформи и другог ратног материјала) и која је одмах након напада Њемачке на Совјетски Савез формирала неколико ударних група и почела са акцијама још у јуну.

Како у Славонији, осим у неколико котара, није била развијена партијска организација у тој мјери да би могла развити широку акцију за оружани устанак и како је већина становништва у Славонији хрватска, која је углавном била под доста јаким утјецајем Мачека и осталог водства ХСС, окружни и котарски комитети прешли су енергично на формирање нових партијских организација, на њихово јачање и међусобно повезивање. Ипак већ у јесен долази до организовања првих наоружаних група и првих акција на терену. Веза Партије са локалним руководством ХСС-а, на многим мјестима и са појединим руководећим људима из ХСС који су били оријентирани антифашистички, омогућила је бржи развој партизанских оружаних група, али тек у другој години рата.

У 1941 години све партизанске јединице које су вршиле разне акције у Славонији биле су у почетку састављене без изузетка од самих чланова Партије, СКОЈ-а и по којег симпатизера Партије. Тек касније у јесен ове јединице окупљају већи број сељака — Срба који се у то вријеме већ склањају у шуме услјед дивљих прогона усташа.

Устанички покрет ширио се у првој години рата углавном у оним крајевима у Славонији гдје је била јача партијска организација. Концем 1941 године, 23 децембра, одржана је војно-политичка конференција за Славонију на којој је донесен закључак да се формирају три чете са заједничким штабом и са секторима оперирања у подручју Псуња, Папука и Мославине. На тој конференцији формиран је војни штаб за руковођење ослободилачком борбом у Славонији. У то вријеме повезала се партијска јединица из Слав. Брода са партизанима на Папуку формирајући засебну јединицу (одред) „Папук — Крндија“, која је изводила акције на терену Вировитице, Слатине и Пожеге. У то вријеме формиран је и Чазманско-гарешнички одред који је вршио акције на терену Гарешнице, Чазме и Бјеловара.

На почетку 1942 ослободилачки покрет у Славонији већ је толико ојачао да су акције појединих оружаних група из Славоније досезале до села котара Бјеловар.

Треба свакако споменути да су за јачање оружаних јединица и њихову борбену спремност били заслужни добровољци из Шпаније које је ЦК КПХ упутио у Славонију.

Од великог значаја за славонске партизанске јединице био је и долазак на територију Славоније банијске пролетерске чете, а нешто касније и босанских пролетера, чија је заслуга за бржи развитац устанка у Славонији у другој години рата.

Треба истаћи да је терен Славоније био за окупатора од посебне важности јер њоме пролази главна магистрала коју је окупатор не-обично добро чувао. Зато је свака акција на прузи или близу ње изазвала увијек упућивање јачих непријатељских јединица, што је партизанима знатно отежавало маневрирање.

Године 1942 распламсао се ослободилачки покрет широм Славоније; у партизанске јединице притицао је све већи број бораца — Хрвата захваљујући појачаном раду међу хрватским становништвом.

Правилна национална политика, која је била врло важна у овом крају у којем, осим Срба и Хрвата, живе знатне скупине националних мањина Чеха, Словака, Мађара и Њемаца, показала се у формирању чехословачке бригаде, мађарског батаљона „Шандор Петефи“ и њемачке чете „Tellman“.

ОК Бјеловар. Рејон ОК Бјеловар обухватао је, осим бјеловарског котара, котаре Копривница, Крижевци и Ђурђевац. До 1942 године у склоп ОК Бјеловар улазили су и славонски котари Грубишно Поље, Гарешница и Вировитица.

Партијска организација у бјеловарском котару била је у почетку рата прилично разграната, али недовољно повезана. Окружна конференција, одржана почетком јуна 1941 на Калнику, којој су присуствовали делегати свих подручних котара, донијела је закључке у вези са припремом устанка: дати су задаци јачања комитета, јачег повезивања појединих комитета, јачања партијских организација и везе између њих. Исто су тако донесени закључци о припремама оружаног устанка, формирању ударних група, вршењу саботажа и диверзија.

Већ концем јуна чланови ОК Бјеловар напуштају град и одлазе у шуму у околици Бјеловара гдје формирају прву оружану групу бораца. Нешто касније формирана је једна група на Калнику, друга у котару Копривница, а у јесен су формиране још двије групе у Билогори и затим једна у котару Грубишно Поље. Тако је концем 1941 на терену ОК Бјеловар било 6 партизанских јединица које су водиле разне акције на том терену. Неке од њих повезују се са партизанским јединицама које су већ у то вријеме оперирале у Мославини.

Жумберак и Покупље. Ови крајеви у непосредној близини Загреба претстављали су врло важан териториј ради чега су и окупатор и усташе настојали да их што боље држе под својом контролом.

PRAVILNO

Комунистичка партија није тамо имала јаке организације, те је ЦК ријешио да у Жумберак упути групу партизана која би претстављала језгро око којег би се окупљали напредни, антифашистички елементи. Жумберак је осим тога имао посебан значај јер тамо поред Хрвата живе и Срби, па је распламсавање заједничке борбе значило јачање братства и јединства Срба и Хрвата.

Први одред, назван „Матија Губец“, а звао се и „Одред пролетера“, упућен из Загреба, састојао се од 37 бораца — чланова Партије и СКОЈ-а. Ради недовољне припреме терена одред је одмах у почетку акција био разбијен, па је наступила прилична деморализација.

Слаба повезаност и онако малобројних партијских организација у Жумберку и Покупљу онемогућивала је политички рад међу становништвом. Због тога је развој ослободилачког покрета у тим крајевима био врло спор.

Тек у прољеће 1942 ЦК КПХ рјешава да се у Жумберак упути један вод из I. кордунашког партизанског одреда. Правилним политичким радом ова партизанска јединица, која је у почетку била малобројна, нарасла је у љето исте године на око 90 бораца, а нешто касније била је формирана прва жумберачка партизанска чета од 150 бораца која је већ у јесен извршила читав низ важних акција.

Народ Жумберка, а поготово српско становништво које је било прогањано од усташа, оријентирао се врло брзо за ослободилачку борбу. Тако се у Жумберку нагло оснивају народноослободилачки одбори.

Сличне акције почеле су водити поједине јединице Првог кордунашког партизанског одреда и у Покупљу, чисто хрватском крају, који је стајао под јаким утјецајем Мачека. И тамо се народ, видећи успјехе партизанских јединица, врло брзо оријентирао на Ослободилачку борбу па је за кратко вријеме формирана једна партизанска јединица, која је дјеловала на том терену и нарасла на преко 100 бораца (партизанска чета „Кљука“).

У мају 1942 године формиран је Жумберачко-покупски одред, који већ у августу изводи више већих акција.

Концем августа Жумберачко-покупски партизански одред омогућује да у те крајеве дође IV. кордунашка бригада, која у истом мјесецу врши неколико крупних акција. Тиме је Народноослободилачки покрет и ту захватио дубока коријена и осигурао даљњи брз размах ослободилачке борбе.

Хрватско Загорје. Непосредно прије почетка Другог свјетског рата партијска организација у Хрватском Загорју била је малобројна, доста слабо развијена, а њен утицај на масе није био у то вријеме значајан. Село (чисти хрватски живаљ) било је углавном под утицајем ХСС. У појединим мјестима почеле су још прије рата ницати франковачке групе које су се доласком Павлића развијале у разне усташке организације.

Партијска организација почела је одмах у почетку рата са живом пропагандом у циљу стварања расположења за припремање оружаног отпора против окупатора и усташа.

Окружни комитет партије који је обухватао углавном читаво Загорје у којем постоје нека јача индустријска подuzeћа (рудник Голубовец и већи број мањих рудника разасутих по читавом Загорју, творница опека и цријепа у Бедековчини, творница текстила у Орославју и становити број мањих подuzeћа), успио је у тим разним подuzeћима формирати партијске организације. Већ у 1941 години постојали су готово у свим сједиштима бивших котара (послије административне реорганизације опћина) партијски комитети са по неколико партијских организација.

Већ у марту 1942 биле су организоване три чете партизана са 149 наоружаних бораца. Ове три чете ушле су послије у II одред IV оперативне зоне.⁷⁾

У прољеће 1942 партизанске загорске јединице страдају од надмоћнијег непријатеља, који је сконцентрисао велик број војних јединица да би бранио териториј који стоји у непосредној близини Загреба. Недовољна извјежбаност партизанских јединица и слабо припремљен терен због малобројности партијских организација, били су узрок расипања ове три чете што је дјеловало доста деморализирајуће на борце и дио партијских радника.

Још у 1942 ОК појачан новим члановима успијева мобилизирати нове групе (углавном састављене од чланова Партије и скојеваца) које почињу изводити разне акције и диверзије. Ове акције пред крај 1942 изводи, углавном, чета формирана на Кордуну, састављена од Загораца, који су послије пропасти партизанских јединица избјегли у Кордун, и појединих партијаца и симпатизера који су јој се у Кордуну прикључили. Извјестан број партијаца и скојеваца упућен је у калнички одред „Матија Губец“, гдје се формира једна загорска чета.

1943 Партија је већ знатно ојачала, партијски комитети били су боље повезани, а број партиских јединица нагло је растао. Њихов рад и акције придошлих славонских бригада и Калничког одреда (напад на казниону у Лепоглави и ослобођење комуниста) снажно дјелује на народне масе у Загорју. Расположење народа за оружани отпор нагло расте, пропаганда међу младићима против мобилизације у домобране успјева тако да се знатан број тих младића јавља у партизанске одреде. На тај начин већ у љето 1943 организирано је у Хрватском Загорју педесет партизанских десетина које су вршиле разне акције.

У јесен 1943 још више расте број тих јединица, што омогућује формирање I загорског партизанског одреда.

⁷⁾ По неким подацима биле су то три групе које су сачињавале загорски партизанску чету, а која се звала 2 чета IV оперативне зоне, односно Први загорски НОП одред — „Матија Губец“.

Загреб и околица: Загреб, у коме су се до друге године рата налазили ЦК КПХ и Војни комитет, дао је огроман допринос Народно-ослободилачкој борби у Хрватској.

Већ првих дана послије окупације земље загребачко радништво дало је велик број партијских радника који су улазили у поједине ударне групе што су се формирале на терену Загреба и заједно са скојевцима, младим радницима и интелектуалцима, почели изводити прве саботаже (оштећење телефонских веза, уништавање материјала по творницама, радионицама, у жељезничкој радионици и сл.). Омладинци Загреба врше напад на њемачке официре и једну усташку јединицу.

Радници из творница и подuzeћа у Загребу издвајају своје најбоље кадрове за оружану борбу: читаве групе радника и омладинаца (радника и интелектуалаца) упућене су у разне крајеве као партијски руководиоци, командири, команданти и комесари у војним јединицама, курири и др.

У Загребу је још у лето 1941 извршена једна од највећих саботажа у вријеме рата — уништавање телефонске централе на главној пошти.

Десетине и стотине тона разног материјала, а нарочито експлозива отпремљене су из Загреба партизанским јединицама у разним крајевима.

Народноослободилачки одбор града Загреба, који је формиран још у току рата, исто је тако играо значајну улогу у свим акцијама помоћи коју је Загреб за све вријеме рата давао борцима.

Устанак у Хрватској развијао се на доста осебујан начин. Он није букнуо наједанпут у читавој Хрватској, као што је то било у Србији, нити је одмах обухватио читаву земљу.

Устанак се распламсао брзо и снажно једино у неким српским крајевима у Хрватској. Комунистичка партија руководила је од почетка оружаном борбом у читавој Хрватској, па тако и устанком који се распламсао у Лици, Кордуну и Банији. Она је успјела гај устанак проширити на друге крајеве, тако да је већ од 1941 године у Лици и Кордуну стално постојао ослобођени териториј све до краја рата. Тај ослобођени териториј послужио је као жариште из којег се даље развијао устанак у Лици, Кордуну, Банији итд.

У другим крајевима Хрватске појавиле су се већ у априлу и мају прве ударне групе чије акције су биле ограничене, углавном, на градове. Те групе су сачињавали готово без изузетка чланови Партије и СКОЈ-а, већим дијелом радници и млади интелектуалци. Али и тамо гдје је букнуо устанак руководећи кадрови бораца били су исто тако комунисти, радници и већином млађи интелектуалци.

Устанак који је обухватио широка подручја Хрватске развијао се полагано и тек је 1942 захватио готово све крајеве, да би се у 1943 распламсао у опћи народни устанак.

Разлози спорог развитка устанка у Хрватској били су у првом реду утјецај политичког водства ХСС на хрватске грађанске и се-

љачке масе, а затим (бар у 1941 години) и становити недостаци појединих партијских организација на терену. Један од тих недостатака био је свакако тај што се неке партијске организације нису одмах у почетку снашле и зато су биле несигурне и неодлучне у спровођењу партијског курса на масовни оружани устанак. Због тога је на неким мјестима дошло до спорости „у формирању јачих, значајнијих и ударнијих јединица способних за крупније ударе и веће маневре. Услијед тога се чешће пута није могло јачим успјехом дати још већи замах и убрзати устанак“. (В. Бакарић на II Конгресу КПХ).

Припреме за устанак наша је Партија у Хрватској водила свуда од почетка окупације земље. Све ударне групе, све партизанске јединице, формирале су се под директним руковођењем Комунистичке партије.

Комунистичка партија је најактивније радила од почетка устанка на формирању народне власти, народноослободилачких одбора. На тај је начин било осигурано у оружаним акцијама и формирању органа народне власти пуно руководство Комунистичке партије.

Комунистичка партија Хрватске, испуњавајући све задатке који су пред њу постављени у циљу припремања народног устанка, упорно је радила преко својих партијских организација на објашњавању народним масама Хрватске животну потребу бескомпромисне борбе против фашистичког окупатора и његових домаћих плаћеника. Тиме је она ослобађала хрватске грађанске и сељачке масе од штетног утјецаја Мачека који је својим ставом чекања претстављао главну кочницу за бржи развитак народноослободилачке борбе у Хрватској. У исто вријеме, објашњавајући Србима у Хрватској да је главни непријатељ Срба и свих народа Југославије фашистички окупатор, потстицала је на заједничку борбу Срба и Хрвата против заједничког непријатеља и тиме јачала братство и јединство.

У циљу дјеловања на хрватске масе Комунистичка партија Хрватске повезала се од почетка са народним, антифашистичким дијелом водства ХСС, а нарочито са локалним, нижим руководством, па је на тај начин успјела већ у другој години рата привући у Народноослободилачку борбу велик дио становништва Хрватске.

У својој пропаганди и позивању на оружани устанак Партија је стално наглашавала потребу братства и јединства хрватског и српског народа, као основног јамства за побједу над непријатељем и извојевање слободе. КПХ је успјела у току ослободилачке борбе изградити чврсто братство и јединство Срба и Хрвата успркос масовним прогонима српског становништва од стране усташа и убијања Хрвата од стране четника. Тиме је КПХ свакако дала велики допринос стварању братства и јединства народа Југославије.

Само пуним ангажовањем свих партијских снага, високом револуционарном свијешћу и Хрвата и Срба комуниста, њиховом беспримјерном храброшћу и пожртвованостју успјело је дићи на устанак огромну већину народа Хрватске. Солидна припрема устанка омогућила је да се Народноослободилачка борба развије без већих криза

и да у трећој години рата пређе у опћи народни устанак. Код тога су свакако велик значај имали висок морал партизанских јединица и партијског кадра.

Искуства стечена у припремама за устанак јасно су позакала

— да су јачање партијских организација за све вријеме борбе од почетка припремања устанка па до конца рата, њихово међусобно повезивање, као и сталан, непрекидан рад партијских комитета, партијских јединица и сваког појединог партијца били основни услови који су осигурали развитак и стално јачање и ширење Народноослободилачке борбе у свим крајевима Хрватске;

— само добро организоване партизанске групе и јединице са добрим политичким руководством могле су се у првим мјесецима одржати у неравној борби с непријатељем и послужити као језгро за формирање нових јединица; партизанске групе, организоване на брзу руку и упућиване на разне акције без претходних припрема, углавном су увијек пропадале;

— сва акција коју су подузимале партизанске јединице ако није била добро политички и војнички припремљена није успјевала. Од особитог је значаја политичка припрема терена на којем треба да дјелује нека партизанска јединица, поготово таква која није никла на том терену, већ је била упућена из другог краја.

Треба свакако истаћи да је од великог значаја за успјешан рад наше Партије било безгранично повјерење партијског чланства у своје политичко руководство, ЦК КПЈ. Присуство ЦК КПЈ и лично друга Тита у првим данима окупације у Загребу свакако је у великој мјери олакшало рад на припреми устанка у Хрватској.

Све припреме за устанак у Хрватској вршене су у свим крајевима само и једино преко организација Комунистичке партије. Од почетка борбе па до коначне побједе Комунистичка партија је била иницијатор и организатор свих борбених јединица у Хрватској и свих партизанских акција; она је исто тако била иницијатор и организатор свих органа народне власти, народноослободилачких одбора.

Овакав рад наше Партије, а у првом реду рад на припреми оружаног устанка, дао је резултате који су показали да је она за све вријеме Ослободилачког рата ишла исправним путем:

— Хрватска је пред крај 1944 имала пет корпуса НОВ;

— у Хрватској су у трећој години рата без изузетка сваки град и свако мјесто, а готово и свако село имали свој орган народне власти, народноослободилачки одбор, легалан на ослобођеном територију, а илегалан на неослобођеном;

— Народни фронт у Хрватској, који је обухватао огромне масе мушког и женског становништва, као и огроман дио омладине, већ је у другој години рата претстављао велику политичку снагу;

— формирањем ЗАВНОХ-а у љето 1943 Хрватска је добила своје највише политичко претставничко тијело, у којем су се извр-

шили још за вријеме рата сви припремни радови који су омогућили доста лаган пријелаз на мирнодопске услове рада.

Моћне народноослободилачке војне јединице, широк Народни фронт, организација народне власти још за вријеме Народноослободилачке борбе — то су били резултати упорног и пожртвованог рада Комунистичке партије у Хрватској. Такви успјеси створили су огромно повјерење широких народних маса у Комунистичку партију, чиме је било осигурано њено пуно руководство не само у Народноослободилачкој борби, већ и у послеријатној изградњи социјализма.
